

INVENTARIS

De vertalingen en bewerkingen van het Middelnederlandse verhaal

Remco Sleiderink
KU Leuven HUBrussel, België

Vooraf

Hieronder wordt een (welhaast tot mislukken gedoemde) poging ondernomen alle vertalingen en bewerkingen van de berijmde Middelnederlandse *Beatrijs* op te sommen. De aandacht gaat met name uit naar teksten waarin rechtstreekse invloed van het Middelnederlandse gedicht merkbaar is. Voor sommige bewerkingen bleek het voorsnog niet mogelijk uit te maken of de tekst inderdaad (mede) door het Middelnederlands is beïnvloed of louter door de bredere ‘sacristinetraditie’ die zijn oorsprong vindt in een wijdverspreid middeleeuws exempl.^{1*} Tevens moet worden opgemerkt dat sommige bewerkingen belangrijke(re) andere inspiratiebronnen hebben, naast de Middelnederlandse *Beatrijs*. Soms zijn dat ook varianten van de sacristinelegende. Niet alle titels hieronder zijn gepubliceerd (dat geldt met name voor toneelbewerkingen). Enkele teksten heb ik niet zelf onder ogen gehad, maar dat zal ik dan expliciteren. Edities van de Middelnederlandse tekst zijn in onderstaande inventaris niet opgenomen, net zo min als de secundaire literatuur. Twee moderne Nederlandse parafrazen met flarden uit de Middelnederlandse tekst – Ligthart, 1902 en Drehmanns, 1928 – zijn hier wel opgenomen, hoewel men zou kunnen betwisten in hoeverre deze nog vallen onder de noemer ‘vertalingen en bewerkingen’. Vertalingen van Nederlandse bewerkingen – met name die van P.C. Boutens en Herman Teirlinck – zijn niet opgenomen, net zo min als de libretto’s van Teirlinck, Rutten en Gondry op basis van hun eigen bewerkingen (meer daarover in de bijdrage van Lodewijk Muns aan deze bundel). Voordrachten van bewerkingen (zoals die van

* De noten kunnen geraadpleegd worden op p. 28.

Boutens en Wilmink, of van het Middelnederlandse gedicht) zijn ook niet opgenomen, tenzij het nieuwe teksten betreft.

Het inventariseren was in het algemeen geen sinecure. Afgezien van het klasseren, was het moeilijk aan de nodige informatie te komen. Voor de vertalingen en bewerkingen die zijn verschenen vóór 1927 kon ik me gelukkig baseren op de omvangrijke en grondige studie van Robert Guiette, *La légende de la sacristine. Etude de littérature comparée* (Guiette, 1927). Voor de inventarisatie van de latere teksten heb ik steun gevonden in de ‘analytische bibliografie’ in de editie van Rob Roemans en Hilde van Assche (1982, pp. XXVII-LXXIV). De bibliografie van Roemans en Van Assche is echter voorzichtig te gebruiken omdat veel informatie uit tweede hand komt en ook lang niet alles werd overzien. Enkele recente aanvullingen bood de pagina ‘Vertalingen en bewerkingen’ op de website van de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag (Storm & Geleijns, z.j.) en de Vertalingendatabase van het Nederlands Literair Productie- en VertalingenFonds (NLPVF).² Ook die pagina’s bieden geen volledig overzicht, verre van. Veel van de onderstaande titels vond ik pas na een intensieve zoektocht op allerlei websites en in bibliotheekcatalogi en databanken. Ook ontving ik enkele nuttige aanvullingen van Orsolya Réthelyi en Ton van Kalmthout. Renée Gabriël (Radboud Universiteit Nijmegen) attendeerde me in september 2012 op de Nederlandse vertaling van S.J. Bouberg Wilson (1875) die tot dan aan onze aandacht was ontsnapt.

In de inventaris hieronder worden eerst de anderstalige vertalingen en bewerkingen opgesomd, en daarna die in het modern Nederlands (chronologisch gerangschikt, inclusief de dialectversies). In de voorbereidingsfase van het congres *Beatrijs de wereld in* heb ik de meeste titels via een gescande versie (pdf) beschikbaar gesteld op een afgesloten website. Intussen zijn veel van deze werken opgenomen in de Digitale Bibliotheek voor de Nederlandse Letteren. Dat zal vervolgonderzoek aanzienlijk vergemakkelijken.

Vertalingen en bewerkingen in andere talen dan het Nederlands

Afrikaans

1. P.C. Schoonees (1939). *Beatrijs, ’n middeleeuse juweel. In Afrikaans oorvertel*. Pretoria: Van Schaik.³
2. LieSl Marx (2010), *Beatrix*. Niet gepubliceerde tekst van ‘musiekteater’-voorstelling; première in Oudtshoorn, Zuid-Afrika, 6 april 2011, regie: Marion Holm.

Duits

1. Wilhelm Berg (ps. Lina Schneider, 1870). *Beatrijs. Eine Legende aus dem 14. Jahrhundert. Hochdeutsche metrische Übersetzung*. Den Haag: Martinus Nijhoff. Heruitgave in Janssens e.a., 1986, pp. 69-84.
2. A.W. Sanders van Loo (1901). *Beilage zu Beatrijs, illustriert von Ch. Doudelet. Deutsche Uebersetzung des niederlaendischen Textes*. Antwerpen: J.-E. Buschmann. Anonieme (!) heruitgave in Van Overbeke, 1938.
3. Friedrich Markus Hübner (1919). *Beatrix. Eine Brabantische Legende [...] Mit sechs Radierungen von Felix Timmermans*. Leipzig: Insel.

Engels

1. L. Simons & L. Housman (1896). Tale of a nun. *The Pageant*, 1, 94-116. Ook afzonderlijk uitgegeven onder de titel *The tale of a nun*. Philadelphia: The Monk's Head, 1901.
2. A.W. Sanders van Loo (1901). [Onbekende titel]. Antwerpen: J.-E. Buschmann, 1901. Deze vertaling werd aangekondigd in de prachteditie van 1901 (De Marez, 1901, p. 77) en er wordt ook meermaals naar verwezen – o.a. door Barnouw, 1914, p. 74, Van Peteghem, 1993-1994, p. 165 en De Smet, 2012, p. 193 – maar ik heb tot op heden geen enkel exemplaar kunnen traceren. Het is dan ook de vraag of de aangekondigde vertaling daadwerkelijk is gemaakt en verschenen.
3. Harold de Wolf Fuller (1909). *Beatrice: A Legend of Our Lady. Written in the Netherlands in the Fourteenth Century*. Cambridge: Harvard Coöperative Society. Herdruk in 1910.
4. Pieter Geyl (1927). *The Tale of Beatrice. Translated from the Middle Dutch*. The Hague: Martinus Nijhoff. Heruitgave in Van Overbeke, 1938.
5. Adriaan J. Barnouw (1944), introduction by Jan-Albert Goris (= Marnix Gijzen), *The Miracle of Beatrice. A Flemish Legend of c. 1300*. New York: Pantheon. Heruitgave in Janssens e.a., 1986, pp. 53-68.
6. E. Colledge (1965). Beatrice. In E. Colledge, *Mediaeval Netherlands Religious Literature* (pp. 124-187). Leyden etc.: Sythof etc., 1965, Bibliotheca Neerlandica 2.

Esperanto

1. Gerrit Berveling (1986), *Beatrijs*. Vlaardingen: VoKo. Heruitgave *Beatrijs. Tradukis el la Mezepoka Nederlanda*. Zwolle: VoKo 2010 (Dua, korrektita eldonon).

Frans

1. Lucien De Busscher (1897), Béatrix: légende du XIIIe siècle. Traduit pour la première fois du flamand en français, *La revue blanche* 8, 670-682.
2. Hendrik de Marez (1902), *Annexe à l'édition de Béatrice, illustrée par Ch. Doudelet. Traduction française du texte néerlandais*. Anvers: J.-E. Buschmann.
3. Robert Guiette (1930), *Beatrix. Poème traduit du moyen néerlandais*. Anvers: Lumière. Heruitgave in Van Overbeke, 1938, en Janssens e.a., 1986, pp. 37-52 en nog eens afzonderlijk als Robert Guiette (1974), *La légende de la sacristine Beatrix*. [s.l.]: La Renaissance du Livre (herziene uitgave).
4. Fr. Closset (1949), Béatrice, in Fr. Closset, *Joyaux de la littérature flamande du moyen-âge*. [s.l.]: Lumière. Herdruk: Bruxelles, Lumière, 1955.

Fries

1. Klaas Bruinsma (1993), *Béatrys*. Ljouwert: Frysk en Frij.

Friulaans (Friulisch)

1. Ğörg Faggin (2002), *Biatrís: La perle de poesie flamande mediévâl*. Gurize [etc.]: Clape Culturâl Acuilee.

Hongaars

1. Zsuzsa Rakovszky, Anikó Daróczy & Orsolya Réthelyi (2012). *Beatrijs. Egy apáca története*. Budapest: L'Harmattan. Gedeeltelijke voorpublicatie: Orsolya Réthelyi, Anikó Daróczy & Zsuzsa Rakovszky (2011). A középkor holland Beatrijs magyarul: Szenvedély, szenvedés és bünbocsánat egy középkori legendában. In *Credo Evangélikus Folyóirat* 17 (4), 6-14.

Italiaans

1. Luisa Ferrini (2004), *Beatrijs. La leggenda della sacrestana: Un miracolo mariano in medio nederlandese*. Pisa, ETS (Letterature germaniche).

Noors

1. Helge Nordahl (1990), Beatrijs. En episk legende. In Kåre Langvik-Johannessen (red.), *Beatrijs i legende, saga, epos, novelle og drama*. Oslo: Solum, pp. 25-50.

Papiaments

1. Ernesto Rosenstand (1957), *Bo felisidad ta serka mi*. Ongepubliceerde en vermoedelijk niet overgeleverde toneelbewerking. Zie Rutgers, 2011.
2. Frank Martinus [Arion] (1968), *Ser Betris: obra original*. Curaçao. Heruitgave als Frank Martinus (1985), *Ser Betris: obra original. Ku tres pintura di Eb Marcano*. Willemstad: Ruku (enkel die laatste uitgave heb ik in handen gehad; vgl. Rutgers, 2011).
3. Irmgard Swakhoven-Troeman (2011), *Beatris. Un Tradukshon i Adaptashon di obra Beatris di Willem Willink*. Uitgegeven in eigen beheer.

Spaans

1. Amanda Ignacia Alvarado (2010). *Traduciendo poesía medieval: el Beatris, un milagro mariano en neerlandés medieval traducido al espanol*. Afstudeerscriptie master Spaanse taal en cultuur, met specialisatie Vertalen, Universiteit Utrecht (vooralsnog niet gepubliceerd).

Nederlandse vertalingen en bewerkingen

1. Er bestaan Middelnederlandse prozaversies van het Beatrijsverhaal die zijn overgeleverd in enkele handschriften van de decennia rond 1500. Volgens A.M. Duinhoven betreft het hier prozabewerkingen van het Middelnederlandse gedicht (zie daarvoor de argumentatie en bijhorend stemma in Duinhoven, 1989, dl. 1, p. 220), maar dat is mijns inziens niet zeker. Het is, omgekeerd, mogelijk dat de rijmversie is afgeleid van een Nederlandstalig exemplaar in proza en dat deze ‘prozabewerkingen’ daar de afstammelingen van zijn.

Duinhoven onderscheidt twee versies:

- a. De ‘lange prozaversie’ (overgeleverd in de handschrift H: Den Haag, KB, 70 H 42, fol. 16r-19r en in het in 1945 verloren gegane Katwijkse handschrift K). Deze is uitgegeven door Honigh, 1879, pp. 483-488 (naar H), De Vooy, 1903, dl. 1, pp. 42-51 (naar K), De Cock & Teirlinck, 1911 (naar De Vooy), pp. 128-135 en Duinhoven, 1989, dl. 2 (naar K). Van deze lange prozaversie bestaan tevens moderne Nederlandse vertalingen/bewerkingen (De Cock, 1911, Walch, 1929) en een Tjechische vertaling (zie de bijdrage van Wilken Engelbrecht aan deze bundel).
- b. De ‘korte prozaversie’ (overgeleverd in handschrift Düsseldorf, Universitäts- und Landesbibliothek, C 25, fol. 113r-114v). Deze is uitge-

- geven door De Vooy, 1903, dl. 2, pp. 106-111, en Duinhoven, 1989, dl. 2.
3. J.A. Alberdingk Thijm (1847). *Beatrijs*. In J.A. Alberdingk Thijm, *Legenden en fantaiziën* (pp. 36-56). Amsterdam: W.C. Ippel.
 4. S.J. Bouberg Wilson, S.J. (1875). *Beatrijs*. Eene Middelnederlandsche sproke, in nieuwer vorm overgebracht. *De Banier. Tijdschrift van 'Het jonge Holland'* 1, 262-282.
 5. C. Honigh (1879). *Beatrijs*. *De Gids*, 43, 490-514 (als onderdeel van Honighs bijdrage Middelnederlandsche Maria-Legenden, pp. 457-517). Tevens opgenomen in C. Honigh (1880), *Geen zomer. Nieuwe gedichten*. Haarlem: H.D. Tjeenk Willink.
 6. Omer Watez (1903). *Beatrijs*. In *Tijdschrift van het Willems-Fonds gewijd aan Letteren, Kunsten en Wetenschappen*, 8(2), 97-103. Aan het slot wordt opgemerkt: 'Uit *Romancen*, Doornik, 1893'.
 7. Florentijn (ps. v. W.C. Capel, 1897). *Beatrijs*. In *Van blijder minne* (pp. 14-18). 's-Gravenhage: W.P. van Stockum. Het gedicht is gedateerd 'Maart '94'. Het is niet meer opgenomen in de tweede druk van de bundel (1910).
 8. Jan Ligthart (1902). Paraphrase. In C.J. Kaakebeen (ed.), *Beatrijs. Naar het Haagsche handschrift* (pp. 11-28). Groningen, 1902, Van alle tijden 2. Herdrukt in 1910, 1914, 1917, 1919, 1920, 1925 en 1929. In latere uitgaven door respectievelijk D.C. Tinbergen en L.M. van Dis is Ligtharts parafraze niet meer opgenomen.
 9. Albertine Smulders (1902-1903). *Beatrijs*. In *Van onzen tijd* 3 (9), 273-281.
 10. P.C. Boutens (1907). *Beatrijs*. In *De XXe eeuw. Maandschrift voor letteren, kunst, wetenschap en politiek (nieuwe reeks van het Tweemaandelijksch tijdschrift)* 13 (II, 4), 1-17. Talrijke herdrukken als aparte uitgave vanaf 1908 (zie de bijdrage van Marco Goud aan deze bundel).
 11. Anoniem (tussen 1907 en 1927). *Beatrijs*. Niet gepubliceerde en niet getraceerde toneelbewerking in het Middelnederlands, zie Guiette, 1927, pp. 360-362.
 12. Arthur Meulemans (1912). *Beatrijs*. Oratorium of cantate, tekst voorlopig niet teruggevonden.
 13. Jos Witlox (1912), Van *Beatrijs*. In J. Witlox, *Ave Maria, een Perelsnoer van overoude Legenden* (pp. 77-84). Amsterdam: R.K. Boekcentrale. Afzonderlijk uitgeven als Jos Witlox (1922), *Van zuster Beatrijs*. Antwerpen: L. Opdebeek (enkel die versie is door mij geconsulteerd).

14. R.J. Spitz (1916). *Beatrijs. Het Middelnederlandsche gedicht in proza naver-teld*. Apeldoorn: De Zonnebloem, Zonnebloem-boekjes 1. Herdrukt in 1918 (Apeldoorn) en 1922 (Blaricum).
15. Julius Gondry (1918). *Beatrijs naast den oorspronkelijken tekst in onze hui-dige spelling overgebracht en toegelicht*. Antwerpen: Mercurius, 1918 (2^e oplage).
16. Felix Rutten (1918), *Beatrijs, mysteriespel in vier taferelen*. Amsterdam, 1918.
17. J. Winkler Prins (1919). 't Is Beatrijs. In *De nieuwe gids* 34 (2), 267. Uitgegeven onder het kopje 'Nagelaten verzen van J. Winkler Prins' en geda-teerd '1888'.
18. Firmin van Hecke (1920). *De legende van Beatrijs, dramatisch gedicht*. s.l., s.d., 13 pp. Tevens bewerkt in het Frans door Jules Delacre, *La légende de Béatrice, poème dramatique de Firmin van Hecke*. s.l., s.d., 14 pp.. Beide teksten vormden de opdracht (het libretto) bij de muziekwedstrijd Prijs van Rome in België in 1920 (Guiette 1927, pp. 375-377).
19. Pierre Kemp (1920). *Zuster Beatrijs*. Maastricht: Leiter-Nypels, 1920. Ge-wijzigde heruitgave Pierre Kemp (1935 & 1936), *Zuster Beatrijs*. In P. Kemp & H.J.L. Lamberts Hurrelbrinck, *Twee bloemen van Limburg's bo-dem* (pp. 5-80). Eindhoven: Het Poirtersfonds. Zie verder de bijdrage van Elke Brems aan deze bundel.
20. Hendrik van Rooy (1920). *Beatrijs, zangspel in vijf bedrijven, negen tafe-reelen (naar de middeleeuwsche sproke bewerkt)*. Onuitgegeven (en niet door mij getraceerd), in 1920 ingediend voor een wedstrijd van de stad Ant-werpen, zie Guiette 1927, pp. 377-378.
21. Herman Teirlinck (1923). *Ik dien*. Een spel in drie bedrijven, ter verheer-lijking van Zuster Beatrijs. In *De stem*, 3, 705-753. Afzonderlijk uitgege-ven als Herman Teirlinck (1924). *Ik dien. Een spel in drie bedrijven ter verheerlijking van Zuster Beatrijs*. Antwerpen: L.J. Janssens en zonen (maar bestaat tevens met het impressum Arnhem: Van Loghum Slaterus & Vis-ser, 1924). Van de latere herdrukken noem ik enkel Herman Teirlinck (1938). *Ik dien. Met houtsneden van Frans Masereel*. Antwerpen: De Sik-kel.
22. Jack Spear (ps. Jan Bruylants jr., 1923-1924). *Zij dient*. Deze parodie op *De vertraagde film* en *Ik dien* van Teirlinck werd in 1923 of 1924 weken-lang opgevoerd, onder andere in De Hippodroom in Antwerpen. Of de tekst is overgeleverd heb ik niet kunnen achterhalen.
23. Felix Timmermans (1924). 't Nonneken Beatrijs. Voor Professor Anton Kippenberg in vereering geschreven. In *Navigare necesse est. Eine Festgabe*

- für Anton Kippenberg zum zweiundzwanzigen Mai MCMXXXIV* (pp. 262-264). Leipzig: Spamerschen Buchdruckerei. Tevens opgenomen, met illustraties, in Felix Timmermans (1924), *Het keerseken in de lanteern* (ook latere herdrukken).
24. Jan Prins (ps. C.L. Schepp, 1924). De dichter der Beatrijs. In J. Prins, *Versijningen* (openingsgedicht). Amsterdam: W. Versluys.
 25. Herman van Overbeke (1925), *Beatrijs. Dramatisch verhaal der middeleeuwsche legende volgens den tekst van het Haagsche handschrift naar oude wijs met aanpassing van oude wereldsche en kerkelijke liederen voor het tooneel bewerkt in vijf handelingen met vóór- en naspel*. Kortrijk: Jos. Vermaut, 1925.
 26. Fr. Drehmanns (1928), De sproke van Beatrijs. In *De Gouden Marialegenden* (pp. 212-227). Maastricht: Gebr. Van Aelst.
 27. Lucie de Brauw (1933). *Beatrijs*. Utrecht: Vrijzinnig Christelijke Jeugd Centrale, Leekenspelen van de V.C.J.C. 28.
 28. Pieter Magerman (ca. 1940), *Beatrijs*. Niet gepubliceerde toneelbewerking, gesignaleerd in Roemans & Van Assche 1982, lxxi (ik heb niet kunnen achterhalen of de tekst bewaard is gebleven).
 29. Francine Onstein [1941]. *De sproke van Beatrijs*. Amsterdam: A.J.G. Strengholt. Tevens uitgegeven in Antwerpen, 1943.
 30. Jan Vuysters & Joh. Spoorenberg (1942), *Beatrijs. Romantische bewerking voor het toneel*. Niet gepubliceerd, voltooid begin december 1942, nadien opgevoerd door De Haghespelers o.l.v. Alex Hock; exemplaar door Orsolya Réthelyi gevonden in het Regionaal Archief Tilburg (toegangnr. 367, Inventaris van de collectie van J. Vuysters, te Tilburg, 1928-1966, nr. 8).
 31. Ad. Hooykaas (ca. 1942), *Beatrijs*. Niet gepubliceerde toneelbewerking in het Middelnederlands, mogelijk niet overgeleverd.
 32. J. Honders & Fr. Van Hoof (1954). *Beatrijs*. Luik: H. Dessain, Middelnederlandse klassieken in modern Nederlands proza 1.
 33. Frans Eykans (1954). *Het lied van Beatrijs*. Brussel: Willy Godenne.
 34. A. van Wilderode (1960). *De Beatrijslegende*. Niet gepubliceerde tekstbewerking voor tv (uitgezonden op 2 mei 1960), gesignaleerd in Roemans & Van Assche 1982, p. LXXIII; kennelijk gaat het om de tv-film m.m.v. André (Dries) Waterschoot; een voordracht door Dries Waterschoot is uitgebracht op single (nog niet kunnen traceren).
 35. Jozef M. Van den Eynde (1961). *Beatrijs. Toneelspel in vier bedrijven naar de middeleeuwse legende 'Beatrijs'*. Antwerpen, A.L.M.O, Centraal Kantoor.

36. André Vanstraelen (1968). *Beatrijs, in moderne Nederlandse verzen omgedicht*. Dilbeek: eigen beheer, 1968. Herziene versies in 1985 en 1999 (enkel die twee heb ik onder ogen gehad, de aangehaalde titel is die van 1985).
37. Gabriël Smit (1979). *Beatrijs. De vroegste tekst / nieuwe bewerking en nabeschuiving*. Baarn: Amboboeken.
38. Karel Jonckheere (1980). *Beatrijs, hertaald*. Antwerpen/Amsterdam: Elsevier Manteau.
39. H. Adema (1982). *Beatrijs. Tekst en vertaling*. Leeuwarden, Taal & Tekenen. Verscheidene keren herdrukt (6^e druk, 2002).
40. Willem Wilmink (vert., 1995) & Theo Meder (ed.), *Beatrijs. Een middeleeuws Maria-mirakel*. Amsterdam: Prometheus / Bert Bakker. Bewerkte heruitgave in 2009 (door Jan Erik Grezel) in de reeks Klassieke Lijsters (Groningen: Wolters Noordhoff) in in 2010 in de reeks Literaire Klassieken / Bulkboek (Den Haag: Theo Knippenberg's).
41. Ed Franck (1997). *Beatrijs*. Averbode: Altiora Averbode, Valentijnreeks. Er bestaan ook latere uitgaven.
42. Agave Kruijssen (2005). *Vrije val*. Baarn: De Fontein. Gewijzigde herdruk Tielt: Lannoo, 2011.
43. M. Nagel (2005). *Beatrijs. Een middeleeuws Maria-mirakel. Vertaald in het dialect van Bunschoten-Spakenburg en Eemdijk*. Bunschoten: De Heeren van Bunschoten (inclusief cd).
44. Anke Passenier (2007). *Beatrijs. Het middeleeuwse verhaal van de verliefde non*. Roosendaal: Boekenbent.
45. Ingrid Biesheuvel (2008). *Beatrijs*. In I. Biesheuvel, *Middeleeuwse verhalen uit de Lage Landen* (pp.141-158). Amsterdam: Athenaeum – Polak & Van Gennep.
46. André G. Vanstraelen (2011), *Beatrijs, mijn moeder. Naar een middeleeuws verhaal*. Dilbeek: eigen beheer.

BIBLIOGRAFIE

- Barnouw, A. J. (1914), *Beatrijs. A Middle Dutch Legend, edited from the only existing manuscript in the Royal Library at The Hague, wit a grammatical introduction, notes and a glossary*. London etc.: Oxford University Press, Publications of the Philological Society 3.
- Cock, J. De (1911). Van een non die Beatrijs heette. In *Bloemenhoedjes* (p. 134-144). Brugge: A. van Mullem. Licht gewijzigd overgenomen in J. De Cock (1914), *Manneke uit de Mane. Volkskalender voor Vlaanderen* (pp. 78-87).

- Cock, A. De, & Is. Teirlinck (1911), *Brabantsch Sagenboek. Tweede deel: Legendes of Echt Christelijke Sagen*. Gent: A. Siffer.
- Duinhoven, A.M. (1989), *De geschiedenis van Beatrijs*. (2 dln.). Utrecht: HES.
- Guiette, R. (1927). *La légende de la sacristine. Etude de littérature comparée*. Paris: Champion.
- Honigh, C. (1879). Middel-Nederlandsche Maria-Legenden. In *De Gids* 43, 457-517.
- Janssens, J.D., e.a. (1986). *Beatrijs, geschreven in de 2e helft van de 13e eeuw door een onbekend dichter*. Zellik: Poketino.
- Marez, Hendrik de (1901), *Beatrijs*. Antwerpen: J.-E. Buschmann.
- Overbeke, H. van (red., 1938), *Beatrijs*. Brugge: Wiek Op.
- Peteghem, Sylvia van (1993-1994). *Alida Wynanda Sanders van Loo (1860-1939). De biografie van een vergeten schrijfster, journaliste en vertaalster. Met een geannoteerde editie van haar reisdagboek en met haar oorlogsdagboek in bijlage*. Diss. Universiteit Gent.
- Roemans, R., & H. van Assche (ed., 1982). *Beatrijs*. Antwerpen: De Nederlandsche Boekhandel, Klassieke Galerij 21 (11^e druk).
- Rutgers, W. (2011). Een antiekoloniale Beatrijs. *Antilliaans Dagblad*, 17 oktober 2011, 16-17.
- Smet, J. de (2012). Een onvermoede anglofilie. Het boekwerk van Charles Doudelet en zijn relatie met de uitgeverij J.-E. Buschmann in Antwerpen (1896-1901). In A. van Buul (red.), *Lopende vuurtjes. Engelse kunst en literatuur in Nederland en België rond 1900* (pp. 177-196). Hilversum: Verloren.
- Storm, R., & E. Geleijns (z.j.). Vertalingen en bewerkingen. In *Beatrijs* ['bladerboek' Koninklijke Bibliotheek Den Haag], online via <http://www.kb.nl/bladerboek/beatrijs/over.html>.
- Vooyo, C.G.N. de (1903). *Middelnederlandse Marialegendes*. (2 dln.). Leiden: E. J. Brill.
- Walch, J. (1929). Van een non die Beatrijs heette. In J. Walch, *Marialegendes* (pp. 92-102). Den Haag: R. J. Goddard.
- Watenphul, H. (1904). *Die Geschichte der Marialegende von Beatrix der Küsterin*. Neuwied: Heuser'sche (diss. Georg-Augusts-Universität Göttingen).

NOTEN

- ¹ Dat geldt met name voor een aantal Nederlandse bewerkingen vóór 1965. Zie voor verdere problematisering ook de inleiding tot deze bundel.
- ² Zie voor de databank van het NLPVF: <http://www.nlpvf.nl/vertalingendb/zoek1.php>.
- ³ Er bestaan overigens ook een Afrikaanstalige edities van de Middelnederlandse *Beatrijs* door A.C. Bouman (Pretoria: J.L. van Schaik, 1941, Van stamverwante bodem 6, herdrukt in 1964, 1968 en 1973) en door R. Schutte & G.J. De Klerk (Pretoria: HAUM-Literêr, 1991). Zie daarover de bijdrage van Renée Marais aan deze bundel.